

UDK: 77 (497.6) "1910/1932"
Izvorni naučni rad

UDRUŽENJE PROFESIONALNIH FOTOGRAFA BOSNE I HERCEGOVINE I DRUŠTVO AMATER FOTOGRAFA SARAJEVO

(Iz rada prvih bosanskohercegovačkih fotografskih društava)

Alma Leka

Historijski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo

U radu se govori o osnivanju i djelovanju prvih bosanskohercegovačkih fotografskih društava. Do osnivanja prvog fotografskog udruženja u Bosni i Hercegovini dolazi kasnije nego u susjednim zemljama, a prvo fotografsko udruženje u Bosni i Hercegovini osnovano je 1910. godine pod nazivom *Udruženje profesionalnih fotografa*. Godine 1925. ponovno se osniva jedno fotografsko udruženje pod nazivom *Društvo amater fotografa Sarajevo* sa djelokrugom rada na sarajevskoj oblasti, da bi se nekoliko godina kasnije taj djelokrug rada proširio na Bosnu, Hercegovinu i Dalmaciju, a potom 1932. godine na Drinsku banovinu.

Ključne riječi: Udruženje profesionalnih fotografa BiH, Društvo amater fotografa Sarajevo, fotografija, Bosna i Hercegovina

Pojava fotografije u svijetu i Bosni i Hercegovini

KAO JEDNO OD NAJZNAČAJNIJIH OTKRIĆA XIX stoljeća, fotografija se pojavila krajem 30-ih godina XIX stoljeća, i to gotovo istovremeno u Francuskoj i Engleskoj. Joseph Nicephore Niepce (1765.-1833.) je 1822. godine uspio dobiti prvu trajnu sliku na metalnoj ploči i ostvariti heliografiju. Ekspozicija je trajala osam sati. Rezultat je bio pozitiv fotografija na metalnoj

ploči od kositra i olova. Niepce saraduje sa Louisom Jacquesom Daguerreom od 1829. godine, ali zbog smrti nije dočekaio slavu otkrića. Daguerre s pomoću otopine kuhinjske soli fiksira poliranu srebrnu ploču, izlaže je zrakama svjetlosti u "camera obscura", potom razvija u otopini živinih para te fiksira u cijankalijevoj kupki ili natrijevu tiosulfatu.¹ Tako dobivena slika nazvana je dagerotipija, unikatna je, svaka snimka je pozitiv, bogata polutonovima i finim crtežom. U vremenskom razmaku od samo nekoliko sedmica, najprije pronalazak najavljuje Francuz Louis Jacques Mandé Daguerre (1789.-1851.), a zatim i Englez Henry Fox Talbot (1800.-1877.). Naime, u augustu 1839. godine Louis Jacques Mandé Daguerre javno je demonstrirao novu tehnologiju nazvanu dagerotipija, kojom se na ravnu površinu ploče prenosila vjerna slika stvarnosti. Istovremeno, u Engleskoj je fotografski proces još više napredovao kada je William Henry Fox Talbot otkrio način kako da na specijalnom papiru, tretiranim rastvorom srebra, fiksira željenu sliku i stvori kalotipije.² Talbotov postupak omogućavao je umnožavanje jedne te iste fotografije iz negativa. Vijest o Daguerrovom pronalasku pred francuskom Akademijom 1839. godine vrlo brzo se proširila Evropom. Već iste, 1839. godine, fotografija se pojavljuje i u susjednim zemljama, Hrvatskoj i Srbiji.

U vrijeme otkrića fotografije 1839. godine Bosna i Hercegovina se nalazila u sastavu Osmanskog Carstva. Ne postoje dovoljni podaci o pojavi prvih fotografa u Bosni i Hercegovini. O najranijem razdoblju fotografije, od četrdesetih do pedesetih godina XIX stoljeća, kada u svijetu već dominira tehnika dagerotipije, u Bosni i Hercegovini o tome nema podataka. Razvoj fotografije u Bosni i Hercegovini pratilo je privredno i društveno stanje zemlje. U Bosni i Hercegovini, odnosno Bosanskom vilajetu, zbog religijskog utjecaja učenja Kur'ana po kome se ljudski lik ne može crtati ni slikati, pa prema tome ni fotografirati, ovom novom pronalasku putevi su, uglavnom, bili zatvoreni sve do 1855. godine, odnosno do dolaska putujućeg fotografa Georgija Kneševića.³ Posljednje decenije osmanske uprave u Bosni i Hercegovini predstavlja-

¹ Gernshein H., Gernshein A. 1973. 17-30; *Enciklopedija Jugoslavije* 4, E-Hrv.1986. 210.- 211.

² Gernshein H., Gernshein A. 1973. 33.

³ Georgije Knešević bio je novosadski slikar i putujući fotograf koji se ponekad predstavljao i kao peštanski "živopisar". U više gradova imao je fotografske radionice. Kao putujući fotograf u dva navrata boravio je i u Sarajevu, gdje je imao privremenu fotografsku radionicu. Na poledini njegovih fotografija pisalo je: "Georgije Knešević – radionica u Zaratova". Zahvaljujući

ju i vrijeme značajnih društvenih promjena. Hatišerifom od Gülhane 1839. godine označen je prelazak na civilno društvo. Pokušaji osmanskih sultana da određenim reformama moderniziraju osmansku državu dali su izvjesne rezultate. Ove su reforme doprinijele slobodnijem razvoju gradske privrede te pojavi modernih zanata, među kojima je bio i fotografski.⁴ Počeci fotografije u Bosni i Hercegovini vezuju se za ime Georgija Knesevića, zahvaljujući kojemu su napravljene i prve fotografije, 1855. godine, i to na svadbi trgovca Gavre i Dare Jelić.⁵ Prvi fotografski ateljei u Bosni otvoreni su za vrijeme namjesništva bosanskog valije Topal Osman-paše.⁶ Godine 1865. otvoren je u Sarajevu prvi fotografski atelje, kada Italijan Batini Pesente uz trgovačku otvara i fotografsku radnju.⁷ U vilajetskom listu *Bosna*,⁸ 1866. godine, također nailazimo na vijest o otvaranju jednog fotografskog ateljea nepoznatog vlasnika.⁹

Nakon uspostave austrougarske vlasti u BiH sedamdesetih i osamdesetih godina fotografija se u Bosni i Hercegovini institucionalizirala otvaranjem prvih stalnih profesionalnih fotografskih ateljea u Sarajevu. Naime, prvi stalni profesionalni fotografski ateljei otvoreni su već krajem 1878. godine u Sarajevu, u vremenu okupacije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske Monarhije, a među prvima foto-atelje na Appelovoj obali otvorio je Anton Schädler, priznati bečki fotograf.¹⁰

njegovu prisustvu u Sarajevu, zabilježena su imena članova porodica Jelić i Hadžidamjanović; Marušić N. 2002. 33.

⁴ Hadžibegović I. 1980. 11.-12.

⁵ Marušić N. 2002. 33. Trgovačka porodica Jelić doselila se u Sarajevo u drugoj polovici XVIII stoljeća iz Branog Dola u bilećkom kraju. Vidi: Skarić V. 1985. 65.

⁶ Period namjesnikovanja Topal Osman-paše (1861-1869) poznat je po brojnim reformama u Bosanskom vilajetu, a on je ostao upamćen po svom velikom doprinosu razvoju Sarajeva, ali i po tome što se brinuo za ukupni materijalni i kulturni napredak zemlje.

⁷ Prstojević M. 1992. 203.

⁸ *Bosna* - list za vilajetske poslove, vijesti i javne koristi, zvanične novine Bosanskog vilajeta, političko informativnog karaktera, izlazile su u Sarajevu od 1866. do 1878. godine.

⁹ Obavještenje zainteresiranim mušterijama da je otvorena: "(...) ovđe u Sarajevu fotografija, u kojoj će se svaki dan vaditi slike u velikom i malom razmjeru, grupe s više lica i vizitne slike. Za vađenje slika načinjena je jedna topla (staklena) komora u kojoj će se moći u svako vrijeme vaditi spomenute slike. Vrijeme vađenja slika naznačava se od 6 do 11 sahata po turski. Fotografija se nalazi u kući g. Velibeja, đe je prije bio italijanski konzulat". *Bosna, br. 31*. Sarajevo, 12. i 24.2.1866. 2. Younis H. 2006. (rukopis magistarskog rada) 14.

¹⁰ U sarajevskom ateljeu Antona Schädlera jedno vrijeme radio je i František Franjo Topić

Udruženje profesionalnih fotografa BiH

Veoma važnu ulogu u povijesnom konstituiranju bosanskohercegovačkog društva odigrala su različita udruženja i kulturna društva koja su se pojavljivala kao značajan faktor u kulturnom, prosvjetnom i socijalnom razvitku Bosne i Hercegovine. Ova udruženja stupaju na scenu sa vremenom nastajanja građanskoga društva u Bosni i Hercegovini, započetog reformama u Osmanskom Carstvu u XIX stoljeću. Nakon 1862. godine u Osmanskom Carstvu po prvi put se dalo pravo na autonomiju i udruživanje. No, intenzivniji razvoj institucija civilnoga društva počinje nakon uspostave austrougarske vlasti na ovim prostorima.¹¹ Poticaj nastajanju ovih društava, među kojima su i fotografska udruženja, došao je ne samo iz unutarnjeg socijalnog dozrijevanja bosanskohercegovačkog društva nego i iz dodira domaćeg tradicionalnog i pridošlog građanstva, doseljenog iz različitih zemalja Austro-Ugarske Monarhije. Na taj je način građen gradeći time novi mozaik naprednijeg društva potrebnog Austro-Ugarskoj kako bi i ovo područje integrirala u svoj ekonomski, socijalni, politički i kulturni sistem.¹²

Do 1910. godine u Bosni i Hercegovini nema podataka o postojanju i radu fotografskih udruženja. Prvo fotografsko udruženje osnovano je 1910. godine pod nazivom Udruženje profesionalnih fotografa Bosne i Hercegovine.¹³ Doneseni statut udruženja odobrila je i registrirala Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine 22. oktobra 1910. godine.¹⁴

Statutom su bili utvrđeni ciljevi udruženja:

(Dražkoviće, 1857-1938), koji je bio jedan od najznačajnijih pionira bosanskohercegovačke fotografije iz austrougarskog perioda. Više o fotografskom radu Topića i Schadlera vidjeti u: Marušić N. 2002. 40.-50. Također vidi: *Sarajevo između dvije carevine: Fotografije Františka Topića iz perioda 1885.-1919.* 2007.

¹¹ Hadžibegović I., Kamberović H. 1997. 48.-56.

¹² Isto. 49.

¹³ Razlog tomu možemo tražiti u već ranije navedenoj činjenici da je Bosna u doba pojave fotografije, 1839. godine, bila pod osmanskom vlašću. Prvo fotografsko udruženje u ovom dijelu Evrope, tačnije Klub fotografov amaterjev, osnovano je u Ljubljani 1889. godine. Klub amatera fotografa Zagreb osnovan je u sklopu Društva umjetnosti u Zagrebu, 1892. god. a djelovao je kao zasebna sekcija društva. Više vidjeti u: Tonković M. 1994. 401.-421.

¹⁴ ABH, Zemaljska vlada za Bosnu Hercegovinu (ZVBH), Opći spisi, br. 201613/1910.

- unapređenje fotografske umjetnosti te promicanje privrednih i profesionalnih interesa;
- redovni večernji sedmični sastanci udruženja;
- sjednice sa predavanjima i demonstracijama;
- javne izložbe i javna predavanja sa demonstracijama;
- uređivanje i sakupljanje stručnih zbirki i knjiga.

Udruženje je imalo Upravni odbor, predsjednika, potpredsjednika i blagajnika. Svake godine bilo je predviđeno održavanje godišnje skupštine na kojoj se podnosilo izvješće o radu udruženja i birao novi predsjednik. Predsjednik udruženja birao se na jednu godinu i mogao je ponoviti svoj mandat nakon godinu dana provedenih na toj funkciji.¹⁵ Prvi svjetski rat prekinuo je rad udruženja,¹⁶ a neposredno poslije rata udruženje nije obnovilo svoj rad.

Društvo amater fotografa Sarajevo

Nakon Prvog svjetskog rata, stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Bosna i Hercegovina se našla u potpuno novom državnom okviru. U novim okolnostima nastavlja se rad obnovljenih društava iz austrougarskog perioda, ali se stvaraju i neka nova. Razvojem fotoamaterizma i fotografske umjetnosti u Bosni i Hercegovini u godinama nakon Prvog svjetskog rata stvaraju se neki novi uvjeti i za osnivanje amaterskih fotografskih društava. Do osnivanja jednog takvog "(...) a shvativši važnost fotografije i korist koju ona može da donese svakome a osobito narodu i državi"¹⁷ dolazi aprila 1925. pod nazivom Društvo amater fotografa Sarajevo.¹⁸ Društvo je osnovano na inicijativu grupe fotografa amatera i poštovalaca fotografije.¹⁹ Pravila društva, odobrena 21. aprila 1925. godine,²⁰ imala su djelokrug rada na sarajevskoj

¹⁵ *Statut udruženja profesionalnih fotografa za BiH iz 1910.*; ABH, ZVBH, Opći spisi, šifra 18-340/2/1910. Vidi: Marušić N. 2002. 105.-106.

¹⁶ O radu ovog udruženja do sada nismo uspjeli pronaći nikakve podatke.

¹⁷ ABH, Oblasni odbor Sarajevske oblasti (OOSO), Opći spisi, br. 5909/1928.

¹⁸ ABH, Veliki župan Sarajevske oblasti (VŽSO), Opći spisi, br. 18434/1925.

¹⁹ Društvo je imalo 40 članova. Enciklopedija Jugoslavije 4, E-Hrv, 1986, 211.

²⁰ ABH, VŽSO, Opći spisi, br. 9255/1925; Sastavljači prvih pravila Društva amater fotografa Sarajevo bili su: dr. Milan Maraković (Topusko, 1884. – Sarajevo, 1933.) direktor Zavoda za

oblasti, a u kasnijim, revidiranim pravilima djelokrug je bio proširen na Bosnu, Hercegovinu i Dalmaciju “zbog lakšeg djelovanja društva s obzirom na tadašnju političku vlast”.²¹ Društvo ponovno mijenja pravila 1932. godine²², čime se djelokrug rada proteže na teritorij Drinske banovine.²³

Na osnovi pravila *Društva amater fotografa Sarajevo* možemo vidjeti da mu je svrha bila zajedničko propagiranje i unapređenje amaterske fotografije, te njena primjena u turističko-propagandne i kulturno-prosvjetne svrhe. Pored toga, društvo je propagiralo “(...) ljepote naše domovine uopće, a napose naše Bosne i Hercegovine kojih imade i takovih, da se uspješno mogu da takmiče sa ljepotama Italije, Švicarske itd”.²⁴ Društvo je imalo i sljedeće zadatke: održavati teoretske i praktične tečajeve; prikupljati fotografije, a osobito one koje prikazuju ljepote, život i običaje; zatim priređivati natječaje i fotografske izložbe u zemlji i inozemstvu; izdavati stručne publikacije; priređivati sastanke društva te projekcije za članove, ali i za ostalo stanovništvo; davati stručno mišljenje; održavati veze sa sličnim udruženjima te pomagati ostala kulturno-prosvjetna društva.²⁵ Prema pravilima, Društvo je imalo Glavnu skupštinu, Upravni odbor kojeg su sačinjavali predsjednik, potpredsjednik, tajnik, blagajnik i ekonom, Nadzorni odbor te Časni sud na kojem su se rješavali sporovi među članovima društva.²⁶ Posebno zanimljiv dio je onaj koji govori o progra-

meteorologiju u Sarajevu, saradnik Večernje pošte – političko-informativnog lista koji je izlazio u Sarajevu od 1921. do 1933. godine, osnivač Hrvatskog katoličkog akademskog društva “Hrvatska” 1903. godine i jedan od osnivača Društva planinara u BiH 1921. godine; Hinko Rapp – carinski posrednik i jedan od tajnika društva i Lavoslav Steiner (Osijek, 1889. – Jasenovac, 1941.), činovnik Zemaljske banke za Bosnu i Hercegovinu, jedan od tajnika društva te jedan od osnivača Društva planinara u BiH 1921. godine.

²¹ ABH, VŽSO, br. 23723/1929. Zapisnik sa izvanredne glavne skupštine Društva amater fotografa u Sarajevu održane 14. maja 1929. godine zbog promjene pravila društva.

²² Odobrena 24. maja 1932. godine. ABH, Kraljevska banska uprava Drinske banovine (KBUDB), Opći spisi br. 13361/1932.

²³ ABH, KBUDB, Opći spisi, br. 13361/1932. Do formiranja banovina, Bosna i Hercegovina je Uredbom o podjeli zemlje na oblasti iz 1922. bila podijeljena na šest oblasti – Bihaćku, Mostarsku, Sarajevsku, Travničku, Tuzlansku i Vrbasku, a novom administrativno-teritorijalnom organizacijom iz 1929. godine teritorij Bosne i Hercegovine podijeljen je između Drinske, Vrbaske, Primorske i Zetske banovine.

²⁴ ABH, OOSO, Opći spisi, br. 5909/1928.

²⁵ ABH, VŽSO, Opći spisi, br. 23723/1929.

²⁶ Jedan od pokretača i predsjednik *Društva amater fotografa Sarajevo* bio je Branko Raca.

mu i ciljevima Društva, gdje saznajemo kako su amateri preuzeli zadatak da snimaju i izrađuju fotografije pejzaža raznih krajeva i umjetničkih spomenika, kako bi svoje sugrađane upoznali sa prirodnim i umjetničkim ljepotama domovine. Društvo je već u početku svoga rada razvilo značajnu aktivnost u pogledu organiziranja različitih tečajeva, teoretskih i praktičnih predavanja, zatim u nabavljanju stručne literature, aparata, kemikalija, priređivanju natječaja i fotografskih izložbi u zemlji i inozemstvu te u izdavanju stručnih publikacija.²⁷ Umjetničke težnje sarajevskih foto-amatera doživjele su punu afirmaciju, odnosno prvi put su došle do izražaja, na fotografskim izložbama koje su organizirane u ovom periodu na teritoriju Bosne i Hercegovine, ali i u inozemstvu. Prvu fotografsku izložbu na teritoriju Bosne i Hercegovine održalo je Društvo amater fotografa Sarajevo od 1. do 20. novembra 1926. godine u Sarajevu, u zgradi gradske Vijećnice i to izloživši radove isključivo svojih članova.²⁸ Kao razloge za održavanje ovakve izložbe u Sarajevu članovi društva naveli su propagiranje ljepota Bosne i Hercegovine i Sarajeva, uz poruku da i ostale zemlje promoviraju ljepote svoje zemlje putem ovakvih izložbi fotografija kao dokazanom načina propagande. Na izložbi je izlagalo 20 fotografa s ukupno 354 fotografije, a prema pisanju tadašnje štampe bio je to "(...) događaj od prvoga reda u našem kulturnom životu".²⁹ Prema pisanju *Večernje pošte*, uz ovu izložbu je i Ribarsko društvo predstavilo svoju izložbu fotografija iz ribarske struke. Članovi društva bili su poznati i izvan Bosne i Hercegovine. Imali su veoma zapažene uspjehe na Prvoj jugoslavenskoj izložbi u Splitu 1926. godine, na kojoj je Društvo odlikovano počasnom diplomom i srebrnom kolajnom.³⁰ Godine 1927. članovi Društva izlagali su na međunarodnim izložbama u Londonu, Varšavi i Budimpešti,³¹ što su bili ujedno i jedini radovi iz cijele Kraljevine, pa su članovi Društva bili "reprezentanti foto-umjetnosti

²⁷ Hinko Rapp, jedan od tajnika *Društva amater fotografa Sarajevo*, autor je *Upute u fotografiju* iz 1928. godine, prvog bosanskohercegovačkog fotografskog priručnika. Dakle, prije osamdesetak godina imali smo na našim knjižarskim policama fotografski priručnik domaćeg autora; *Enciklopedija Jugoslavije 4, E-Hrv*, 211.

²⁸ *Večernja pošta*, br. 1600, Sarajevo, 30. oktobar 1926. 6. Prva javna izložba fotografija u svijetu održana je već u junu 1839. godine. O tome više vidjeti u: Tonković M. 1994. 401.-421.

²⁹ *Večernja pošta*, br. 1600, Sarajevo, 30.10.1926, 6.

³⁰ *Isto*.

³¹ *Enciklopedija Jugoslavije 4, E-Hrv*, 211.

kod nas”.³² Na izložbama u Londonu, Varšavi i Budimpešti sudjelovali su fotografi: Hinko Rapp, Jerko Gostl, Avdo Alibegović, Milenko Gavrilović i Rajko Janković. Bosanskohercegovačke planine snimali su J. Popović, B. Tadić, F. Mojzer, D. Sergejevski, K. Misilo i drugi.³³ Od 2. do 16. septembra 1928. godine Društvo amater fotografa Sarajevo organiziralo je u svečanoj dvorani sarajevske Vijećnice, pod pokroviteljstvom Općine grada Sarajeva, Prvu jugoslovensku izložbu amatera-fotografa u kojoj su sudjelovali amateri-fotografi iz cijele Kraljevine Jugoslavije. Izložbom se nastojao dati podstrek za dalji rad, ali da se i široj javnosti pokaže “(...) što je amaterstvo kod nas u stanju dati, a koje u drugim kulturnim zemljama stoji na zavidnoj visini”.³⁴ Prema pisanju sarajevske *Večernje pošte* “(...) protektorat nad izložbom preuzeo je ispred gradske općine komesar g. Bičakčić”.³⁵ Na izložbi je sudjelovalo 30 izlagača sa 260 fotografija, a publiciran je i poseban katalog u kojemu su se pored 8 reprodukcija izloženih fotografija nalazili članci o historijatu Društva amater fotografa u Sarajevu i kratak pregled dotadašnjeg razvoja fotografije. Najpoznatiji fotografi na ovoj izložbi bili su Mehanem Papo, Ferdo Pokal i Hinko Rapp.³⁶ Osim prikupljanja “(...) slika naših krajeva, naših nošnji i običaja”, održavanja i sudjelovanja na domaćim i međunarodnim izložbama, Društvo je držalo i tečajeve iz fotografije čime je “(...) nastojalo da se ovaj lijepi sport i u izvjesnoj mjeri umjetnost što više proširi u nas”,³⁷ uz redovito održavanje predavanja o fotografiji posvećenih “(...) ljepotama naših krajeva i naših planina te time pridonosi razvijanju smisla za naše ljepote i oplemenjuje našu mladež odbijajući je od opasnih športova koji podivljavaju nježne duše naše omladine i utućuje prema lijepom i korisnom”.³⁸

³² ABH), OOSO, Opći spisi, br. 5909/1928.

³³ *Enciklopedija Jugoslavije 4, E-Hrv*, 211.

³⁴ Historijski arhiv Sarajevo (dalje: HAS), Gradsko poglavarstvo grada Sarajeva – regista, Opći spisi, br. 13367/1928.

³⁵ *Večernja pošta*, br. 2155, Sarajevo, 1.9.1928. 5.

³⁶ *Isto*.

³⁷ ABH, OOSO, br. 5909/1928.

³⁸ ABH, OOSO, br. 5909/1928.

Nakon Drugoga svjetskog rata rad fotoamatera u Bosni i Hercegovini odvijao se putem novosnovane organizacije Narodne tehnike.³⁹ Glavni odbor Narodne tehnike Bosne i Hercegovine je maja 1947. godine formirao Komisiju za fotografiju sa zadatkom osnivanja foto klubova i pripreme osnivačke Skupštine Foto-kino saveza Bosne i Hercegovine. Već se 1947. godine osnivaju foto-klubovi, tačnije njih devet, u Sarajevu, Banja Luci, Zenici, Visokom, Mostaru, Trebinju, Tuzli, Foči i Višegradu. Komisija za fotografiju i predstavnici ovih devet klubova februara 1948. godine održavaju Osnivačku skupštinu Foto-kino saveza Bosne i Hercegovine. Prvi predsjednik Foto-kino saveza Bosne i Hercegovine bio je Moni Finci, tadašnji direktor *Bosna filma*, a kasnije direktor Muzeja revolucije Bosne i Hercegovine.⁴⁰ Od 1964. godine djeluju odvojeno, kao Foto savez i Kino savez Bosne i Hercegovine.⁴¹ Od 2003. godine Foto savez Bosne i Hercegovine djeluje pod nazivom Asocijacija za umjetničku fotografiju u Bosni i Hercegovini.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

a) Arhivska građa

Arhiv Bosne i Hercegovine u Sarajevu (ABH)

- Fond: Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu (ZVBH1), Opći spisi (1879.-1918.);
- Fond: Oblasni odbor Sarajevske oblasti (OOSO), Opći spisi (1926.-1928.);
- Fond: Veliki župan sarajevske oblasti (VŽSO), Opći spisi (1923.-1929.);
- Fond: Kraljevska banska uprava Drinske banovine (KBUDB), Opći spisi (1929.-1941.).

³⁹ Osnovana 1946. godine. Vidi: Marušić N. 1988. br. 3-4, 3-5.

⁴⁰ Danas Historijski muzej Bosne i Hercegovine. Vidi: Leka A. 2010. 7-21.

⁴¹ Marušić N. 2010. 3-5.

Historijski arhiv Sarajevo (HAS)

- Fond Gradsko poglavarstvo grada Sarajeva- regista (1919.-1928.)

b) Objavljena građa

- *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*. 1910. Sarajevo: Zemaljska štamparija.
- *Izvjestaji o situaciji u Drinskoj banovni: (1929.-1931.)*. 2009. //Sabrao i uredio dr. Andrej Rodinis.// knj. 1. Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine.

c) Štampa

- *Večernja pošta*, Sarajevo
- *Bosna*, Sarajevo

LITERATURA

- Besarović R. 1974. *Iz kulturnog života u Sarajevu pod austrougarskom upravom*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- *Enciklopedija likovnih umjetnosti 2, D-Ini*. Zagreb: Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ. 1962. 299.-301.
- *Enciklopedija Jugoslavije 4, E-Hrv*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža". 1986. 210.-216.
- *Fotografija: kritički uvod*. 2006. //prir. Wells Liz//. Beograd: Clio.
- Gernsheim H.; Gernsheim A. 1973. *Fotografija: sažeta povijest*. Beograd: Izdavački zavod Jugoslavija.
- Hadžibegović I. 1980. *Postanak radničke klase u Bosni i Hercegovini i njen razvoj do 1914*. Sarajevo: Svjetlost.
- Hadžibegović I. 1991. *Bosanskohercegovački gradovi na razmeđu 19. i 20. stoljeća*. Sarajevo: Oslobođenje Public.
- Hadžibegović I., Kamberović H. 1997. "Građansko društvo u Bosni i Hercegovini: porijeklo i kontekst". *Revija slobodne misli* 99. 9-10. Sarajevo: 48.-56.
- Košćević Ž. 2000. *Fotografska slika: 160 godina fotografske umjetnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

- Leka A. 2010. “65 godina Historijskog muzeja Bosna i Hercegovine”. u: *Šezdeset i pet godina Historijskog muzeja Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Historijski muzej Bosne i Hercegovine. 7.-21.
- Marušić N. 2002. *Istorija fotografije u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*. Tuzla: Foto-savez BiH.
- Marušić N. 1988. “40 godina Foto saveza Bosne i Hercegovine”. *Fotografija I.*, 3-4. Sarajevo: 3.-5.
- Prstojević M. 1992. *Zaboravljeno Sarajevo*. Sarajevo: PP Ideja.
- Skarić V. 1985. *Izabrana djela II*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Tonković M. 1994. “Komparativna kronologija”. *Katalog izložbe: Fotografija u Hrvatskoj 1848.-1951*. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt. 401.-421.
- Younis H. 2006. *Svakodnevni život u Sarajevu za vrijeme Topal Osman-paše (1861.-1869.)*. (rukopis magistarskog rada). Filozofski fakultet u Sarajevu.

Summary

THE ASSOCIATION OF PROFESSIONAL PHOTOGRAPHERS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA AND THE SOCIETY OF AMATEUR PHOTOGRAPHERS IN SARAJEVO (From the work of the first photography societies in Bosnia and Herzegovina)

The various societies and associations which were formed between the two World Wars in Bosnia and Herzegovina had a significant influence in the cultural, educational and social development of the country. Among them there were also photography societies of which the first one in Bosnia and Herzegovina was formed in 1910 and was known as the Association of Professional Photographers of Bosnia and Herzegovina. In 1925 another society was formed – the Society of Amateur Photographers in Sarajevo which initially only covered the Sarajevo region, but subsequently also covered Bosnia, Herzegovina and Dalmatia, and in 1932 the Drina Banate. The initiator for the founding of this society and the person who drew up its first regulations was dr. Milan Maraković, the director of the Institute for Meteorology in Sara-

jevo. The most prominent members were: Branko Raca, the president of the society, Lavoslav Steiner, an official of the Provincial Bank for Bosnia and Herzegovina as the society's secretary, and Hinko Rapp, the customs commissioner in Sarajevo, also one of the society's secretaries. The significance of these societies was manifold – the propagation and promotion of photography, organizing competitions and photography exhibitions in the country and abroad, the organization of theoretical and practical courses and similar activities. The Society of Amateur Photographers in Sarajevo organized two great exhibitions in Sarajevo in 1926 and 1928.

Key words: Association of Professional Photographers of Bosnia and Herzegovina, the Society of Amateur Photographers in Sarajevo, photography, Bosnia and Herzegovina